

ПРОЦЕСИ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ В ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ (ІСТОРИКО-АНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ)

Реєстраційний номер: 0116U003183 Роки виконання: 2016—2018 рр.

Науковий керівник: Н. П. Дічек, д-р пед. наук, професор, завідувач відділу історії педагогіки

ОСНОВНІ НАУКОВІ РЕЗУЛЬТАТИ:

Встановлено, що наприкінці 1980-х рр., після прийняття наказу МО УРСР «Про заходи по виконанню постанови ЦК КПУ і Ради Міністрів УРСР від 10.07 1984 р. № 281 «Про дальше вдосконалення загальної середньої освіти молоді і поліпшення умов роботи загальноосвітньої школи» було збільшено увагу до використання потенціалу факультативних занять як ефективної форми диференціації шкільного навчання. Зокрема, передбачалося збільшення кількості годин, що мали на них відводитися у 7—9-х класах до 2 год, а в 10—11-х класах — до 4 год на тиждень. У цьому ж документі наголошувалося також на необхідності сприяти розвитку мережі спеціальних шкіл для дітей з особливостями психофізичного розвитку. Водночас стратегічним напрямом розвитку середньої освіти визнавалося посилення її професійної орієнтації. Для досягнення такої мети було розроблено положення про міжшкільні навчально-виробничі комбінати трудового навчання і професійної орієнтації учнів (1985 р.)

На основі первинного *аналізу* державних документів щодо шкільної освіти кінця 1980-х рр. — першої половини 1990-х рр. (Закон про освіту, 1991); «Тимчасові положення про сер. загальноосвітню школу, про гімназію, ліцей, приватну школу» (1992); Державна нац. програма «Освіта» («Україна XXI ст.») (1993) *з'ясовано*, що поряд з продовженням дії законних актів щодо зовнішньої та внутрішньшкільної диференціації у середній освіті, розпочалися ініційовані переважно «знизу» процеси узасаднення нових типів навчальних закладів. Однак діяльність всіх типів шкіл було зорієнтовано на розбудову національної за духом школи.

Показано, що в 1990-х рр. в Україні продовжували функціонувати різні типи середніх загальноосвітніх закладів, створення яких належить до попередніх хронологічних періодів. Так, окрім середньої (денної) загальноосвітньої (масової) школи, діяли вечірня (змінна) школа, школи з поглибленим вивченням іноземної мови, школи (класи) з поглибленим вивченням окремих предметів, спеціалізовані школи фізико-математичного, суспільно-гуманітарного, хіміко-біо-

логічного, художньо-музичного та інших профілів, школи-інтернати (у тому числі санаторні), навчально-виховні заклади для дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків тощо.

Разом з тим в умовах незалежності до пріоритетних напрямів державної освітньої політики в Україні було віднесено особистісну орієнтацію освіти. *Аргументовано*, що реалізації цього напрямку сприяв розвиток нових типів навчальних закладів. Зокрема, почали набувати поширення гімназії, ліцеї, приватні середні загальноосвітні заклади в державній системі середньої освіти, а у 1992 р. було затверджено Тимчасове положення про індивідуальне навчання в системі загальної середньої освіти.

На основі вивчення нормативно-правових документів Міністерства освіти України, які унормовували діяльність середніх навчально-виховних закладів різного типу, прослідковано зміни в освітній політиці держави у цій галузі. Насамперед, *схарактеризовано* державну освітню політику у 1991—2010 рр. щодо реалізації диференційованого підходу до організації діяльності шкіл національних меншин, що функціонували в умовах незалежної України, яка спрямовувалася на те, щоб не залишити поза увагою виховної та освітньої роботи у цій сфері. За мовною ознакою в Україні діяло 21 044 шкіл, з них 15 538 — українських, 3 364 — російських, 97 — румунських, 59 — угорських, 13 — молдавських, 9 — єврейських, 3 — польських, 2 — татарських і понад 130 шкіл з двома-трьома мовами навчання (українська і російська, угорська і російська, молдовська і російська та ін.). Загалом наприкінці 2010-х рр. в школах України було 20.249 загальноосвітніх навчальних закладів, у яких навчалося 4.668.968 учнів, серед яких було із навчанням українською мовою — 16.958, 1.253 — російською; 92 — румунською; 70 — угорською; 15 — кримськотатарською; 7 — молдовською; 5 — польською та понад 250 шкіл з двома-трьома мовами навчання: угорсько-російською, молдовсько-російською, українсько-російсько-румунською та ін.

Висвітлено, що однією з особливостей розвитку шкіл національних меншин в умовах незалежної України було те, що у школах національних меншин та національно-культурних товариствах було організовано понад 700 факультативних груп для вивчення мов національних меншин. З 1992 р. спостерігався перехід від факультативного вивчення рідної мови до введення її як навчального предмета до навчальних планів, до створення відповідних класів і шкіл. У 503 школах велося факультативне навчання (20 203 учнів). Факультативно вивчалися такі мови: кримськотатарська, угорська, польська, румунська, турецька, єврейська, болгарська, гагаузька, новогрецька, словацька, чеська, німецька та інші мови. Факультативи

сприяли швидкому засвоєнню рідної мови школярами національних меншин. У цілому по Україні (1992) працювало 1 400 груп (120 тис. учнів), у тому числі з вивчення болгарської (165 груп), кримськотатарської (340), єврейської (38), польської (90), новогрецької (27), румунської (12), словацької (7), чеської (4) мов.

Відповідно до попередніх планових тем, *обгрунтовано* етапи розвитку педологічної наук в Україні з розкриттям характерних змін у підходах до вивчення дитинства. Також *схарактеризовано* внесок українських учених у дослідження проблеми формування творчого мислення в учнів початкової школи у 1950—1970-х роках.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ У ПЕРЕХІДНИЙ ПЕРІОД (кінець 1980-х — середина 1990-х рр.)

Н. П. Дічек, д. пед. н.

У контексті продовження вивчення та висвітлення розроблюваних в Україні в останній третині ХХ ст. ідей диференціації та індивідуалізації шкільної освіти та їх упровадження в навчальний процес *розкрито* маловивчений аспект — внесок українських психологів у дослідження шляхів і способів індивідуалізації навчання школярів, здійснений наприкінці 1980-х — у першій половині 1990-х років. *Окреслено* провідні напрями досліджень у галузі педагогічної психології, психології особистості, що стосувалися поглиблення індивідуалізації навчання: розроблення системи диференціації навчання у початковій і середній школі, запровадження здобутків практичної психології, зокрема організація психологічної служби в системі шкільної освіти, вивчення творчого потенціалу учнів, виявлення і розвиток їхньої обдарованості і творчого мислення. Аналіз психолого-педагогічного доробку українських науковців засвідчив спрямованість досліджень на гуманізацію освітнього процесу, забезпечення реалізації у навчанні індивідуалізованих потреб школярів, що відповідало встановленню в українській освіті особистісно орієнтованої парадигми.

Встановлено, що першим українським психологом, який зробив і проєкспериментував з колегами на базі початкової школи спочатку запровадження так званих класів вирівнювання, а згодом —